

**НАЦИОНАЛНА СПОРТНА АКАДЕМИЯ
„ВАСИЛ ЛЕВСКИ”**

Катедра "Теория на физическото възпитание"

Доц. БОЯНКА ИЛИЕВА ПЕНЕВА, доктор

**Теоретични основи на системата физическа
култура - ретроспективен и съвременен анализ
с извеждане на компетентности**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**на дисертационен труд за присъждане
на научна степен "Доктор на науките"**

С О Ф И Я

2017

Дисертационният труд е обсъден на заседание на разширения научен колегиум на катедра „Теория на физическото възпитание” при НСА „В. Левски“ на 07.02.2017 г. от 14:00 часа в зала А-3 на академията, Студентски град.

Публичната защита на дисертационния труд ще се проведе на 31. 05. 2017 г. от 14:00 часа, Аула А-3 на НСА „Васил Левски“, Студентски град.

Дисертационният труд съдържа 353 стандартни страници (308 стр. основен текст, 26 стр. литература и 16 стр. приложение). Илюстриран е с 15 фигури (8 от фигурите са в приложението), 6 схеми, 4 снимки и 2 таблици. Библиографската справка включва 266 литературни източника (112 на кирилица и 154 на латиница) и 39 уебсайта.

РЕЦЕНЗЕНТИ

1. Проф. Никола Станев Попов, ДН
2. Проф. Антоанета Иванова Момчилова, ДН
3. Проф. Елеонора Михайлова Милева, ДН

СТАНОВИЩЕ

1. Проф. Давид Велчев Давидов, ДН
2. Проф. Иван Йорданов Иванов, доктор
3. Проф. Йонко Тодоров Йонов, доктор
4. Доц. Владимир Тенев Чернев, доктор

РЕЗЕРВИ

1. Проф. Майя Николова Нейчева, доктор – вътрешен
2. Доц. Веселина Георгиева Иванова, доктор - външен

Проучването е замислено в две части. Първата част има за цел да изясни методологичните основи на научното знание, като на тази база да бъде изградена втората и същинска част на дисертацията. Така първата част е предимно сбор от трактати (за теорията, за науката, за културата, за системите) и други обособили се в исторически план елементи и положения в областта на гносеологията и културологията.

Втората и крайна цел обаче е да се анализират и обобщят налични до момента знания в областта на физическата култура. На тази база да се определи същността и методологията на физическото образование/възпитание като елемент на физическата култура и да се изведат необходимите в днешно време компетентности в тази предметна област.

Не е случайно въвеждането на термините „Спортология” и „Кинезиология” през последните години. Терминологичният спор обаче е безсмислен и отива в задънена улица. Днес по-популярно, кратко и употребявано е понятието „Спорт”. Това не е причина понятието „Физическа култура” да се пренебрегва, още повече че то е по всеобхватно и разтегливо. Много факти, събития и явления остават в маргиналното пространство, а това в днешно време не трябва да става. Всички те като цяло могат да са предмет на физическата култура и трябва да бъдат разработвани от научната общност.

УВОД

През 70-те години на предходния век назрява необходимостта от обособяването на обобщаващи науки, които да синтезират и систематизират знанието по предметни области. По своята същност те се базират на най-общата философска теория, но са по-малко общи от нея. Едновременно тези общи теории са плод на интердисциплинарен синтез в рамките на своята предметна област. Очакването е те да отделят инвариантните основи от идеи, понятия, закони, закономерности и принципи, така че освен евристична да имат и ориентираща стойност за бъдещото познание.

Така възникват общата теория на медицината, общата педагогика, общата психология, общата икономическа теория и т.н. Правят се опити в създаването на обобщаващи теории в областта на физическата култура и спорта.

Общата теория на медицината като ползва философското познание систематизира знанията от историята на медицината, от биологията, хистологията и цитологията, микробиологията, физиологията, ендокринологията, физиката и биофизиката, патологията, психиатрията, неврологията, епидемиологията, фармакологията, социалната медицина.

Методологичните функции на общата педагогика са по отношение на общите закономерности на образованието и възпитанието, целите на образованието и възпитанието, общите педагогически принципи, общите свойства и закономерности на единния педагогически процес и т.н.

Издадената през 1981 г. “Теория на физическата култура” представлява сборен курс от лекции, предназначени за студентите от

Висшия институт за физическа култура. Те обаче не са обособени в стройна система, а с малки изключения са набор от основни проблематики, отнасящи се до теорията на физическата култура. Свидетелство за разпокъсаността на предложената ТФК е и фактът, че авторите на 13-те лекции са 6 на брой (Н. Матеева, Р. Момчев, Л. Петров, В. Стоев, Б. Маринов). Ползваната от авторския колектив литература е предимно наша или съветска и само един източник е чехски, а разглежданите проблеми се базират на марксистко-ленинската философия.

Времето и промените, които настъпват с него в явленията, налагат актуализиране на познанията в тази област. Този труд е опит да се конкретизират основите на общата теория на физическата култура (ОТФК).

Целта е интерпретиране, от една страна, на знанието от отделните спортни науки (теория на спортната тренировка, теория на физическото възпитание, теория на спорта за всички, кинезитерапията и др.), обособени след непрекъснатата диференциация на формите на физическата култура, както и от приложните към тези форми хуманитарни и социални науки (спортна физиология, спортна психология, спортна педагогика, спортна социология и т.н.), от друга страна.

Търсеният резултат е извеждане на познанието на абстрактно ниво, при което като фон да присъства най-общата философска теория. Конструктивни точки от съдържанието са предметът и основните понятия на ОТФК, нейните особености като наука и учебен предмет, осъвременената структура и функциите на системата “Физическа култура” и в този аспект общите закономерности, целите, принципите, методите на физическата култура.

П Ъ Р В А Г Л А В А

ПРОУЧВАНЕ И МЕТОДОЛОГИЯ НА ПРОБЛЕМА

В нея са изложени вижданията по обособени в процеса на общественосторическата практика дадености от висш характер. Те са представени в кратки трактати, титуловани съответно за теорията, за науката, за културата, за системата и структурата. Целта е да се открият изходните концепции на автора по тези социални конструкции, които по-нататък да бъдат основа в разработването на общата теория на физическата култура.

РАБОТНА ХИПОТЕЗА НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ПРОУЧВАНЕ

Направеният обзор и съдържателен анализ на специализираната литература по проблема „Система физическа култура и нейните компоненти” в днешното време на глобализиращ се и широко информиран свят изисква постоянно преосмисляне на концепциите ѝ и формиране на нов тип компетенции в тази сферата. От особено значение са интеркултурните комуникации.

В Т О Р А Г Л А В А

ЦЕЛ, ЗАДАЧИ, МЕТОДИКА И ОРГАНИЗАЦИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

В рамките на споменатата по-горе многомерност намира своето място и системата на физическата култура, срещана също и като телесна култура поради различието на изходната база на ползвания език.

Физическата култура е процес и резултат от човешката дейност и е свързана с преобразуването на физическата и психическата природа на

хората. Като всички съставни части на културата тя също има своите материални и духовни ценности.

Към материалните ценности се отнасят инфраструктурните основни, допълнителни и помощни спортните съоръжения, използваният инвентар, специалното оборудване, екипировката, медицинското обезпечаване.

Към духовните ценности спадат разнообразието и постоянното внедряване на нови видове спорт и игри и/или модифициране на вече съществуващите, информационно-комуникационното осигуряване, произведенията на изкуството с подобна тематика, етическите норми в предметната област и др. Естетическите ценности виждаме в спортните паради, масовите композиции при откриване на състезания, в екипа и игралното облекло и др.

Съхраняването, предаването, възпроизводството и развитието на културата е дело на образователния процес. Изпълнението на тази негова функция предполага ориентация и избор на културосъобразно съдържание чрез пресъздаване на културни норми и образци. Процесът е двояк – културата се интегрира в образованието и образованието в културата, а човекът е този, който трябва не само да запази, но и да доразвие това своеобразие.

С глобализацията на света и информационния бум в него се установява, че добрите културни практики далече надхвърлят и са над кръгозора на отделния човек. Появява се необходимостта от разбиране и уважение към чуждия културен опит, неговото проучване и рационално внедряване в своя жизнен опит и социални практики. По отношение на физическата култура това означава запознаване и умело адаптиране на чужди добри практики.

1. ЦЕЛ И ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Необходимостта от научно обосноваване и актуализиране на компетентностите в сферата на физическата култура ни накара да поставим следната цел при проучването си.

Да разкрием мястото и проявленията на различните видове компетентности в сферата на физическата култура съобразно нейните съставни части(физическо възпитание, спорт, рекреация, професионално-приложна физическа култура) и функции, като акцентиране на тяхното въздействие върху градивното духовно израстване на личността.

Изхождайки от работната хипотеза и целта на изследването си поставихме за разрешаване следните задачи:

1. Изясняване на методологичните основи за актуализиране на научното знание чрез проучване на виждания и тяхното развитие във времето относно обособили се същности като какво са теорията, науката, системите, културата и цивилизацията, естетиката като философия и др.
2. Разкриване на същността на физическата култура с нейните теоретични и приложни страни и като част от общата култура на човечеството.
3. Проучване на интеркултурните комуникации и тяхното влияние в съвременното глобализиращо се и добре информирано общество в частност и в областта на физическата култура.
4. Извличане на основни компетентности във физическото възпитание, спорта и рекреацията въз основа на тяхното благотворно влияние върху здраве, образование и начин на живот на хората.
5. Проучване на отношението на хората към физическата култура и нейните ползотворни влияния върху тях – знания и реални ползи.

2. ПРЕДМЕТ И ОБЕКТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Предмет на изследването са теоретичните и методологичните основи на физическата култура и нейните съставни части във времето и формирането на знания и компетенции в тази насока тяхното практическо използване.

Обект на изследването са основни системи в сферата на физическата култура, с техните концептуални философски виждания по проблема, изходна база и основни понятия в тях, място на материалното и духовното в тях с промени и зависимости във времето, функционални връзки между тях, ценностни разбирания, а при констатиране на съвременното състояние на знанията и компетенциите в тази сфера базата на анкетно проучване - ученици от СОУ и техните родители.

3. МЕТОДИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

За реализиране на целта и задачите на изследването използвахме следните научноизследователски методи:

- Проучванена литературни източници с акцент анализ на научно-методологична литература
- Ретроспективен анализ
- Системен анализ
- Сравнителен анализ
- Контент анализ на документални източници - анализ на съдържанието на текста с извеждане на ключови единици
- Изследване на отделни случаи - CaseStudy
- Интернет проучване
- Анкетен метод и беседа
- Математико-статистически методи

4. ОРГАНИЗАЦИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Изследването и окончателното оформяне на дисертационния труд се проведе в три етапа в периода от 1999 г. до 01.10.2016 г.

ТРЕТА ГЛАВА

ТЕОРЕТИЧНИ И МЕТОДОЛОГИЧНИ ОСНОВИ НА ФИЗИЧЕСКАТА КУЛТУРА

I.ОБОСОБИЛИ СЕ ОБЩОТЕОРЕТИЧНИ НАУКИ В СФЕРАТА НА ФИЗИЧЕСКАТА КУЛТУРА

1.ТЕОРИЯ НА ФИЗИЧЕСКАТА КУЛТУРА(ТФК)

Теорията на физическата култура (ТФК) като научна дисциплина представлява обобщена система от научни знания за същността на физическата култура и закономерностите при използването ѝ за физическото съвършенство на човека.

Въз основа на теорията на физическата култура се разработват специфичните проблеми на теорията и методиката на физическото възпитание, теорията и методиката на спортната тренировка, теорията и методиката на кинезитерапията, преди наричана лечебна физкултура. Или всички спортно-педагогически дисциплини се опират на основните положения на ТФК. Тя е тяхна методологична база.

2.КИНАНТРОПОЛОГИЯ

Кинантропология –kinanthropology (на англ. език) определя се като академичен предмет и научна дисциплина, която изучава човешкото движение и физическа активност в широк контекст. Обособила се е в началото на 60-те години на XX в.Точната година е 1964 г., а държавата – САЩ. Началото е във франкофонското движение, разпространило се

първоначално в Германия, Великобритания, Холандия и Белгия. Причината е критично отношение и недоволство от използвания термин „физическо образование/възпитание“, тъй като сравнителен ретроспективен анализ показва, че в академичния статус на физическото образование вече има нови концептуални тенденции, което положение трябва да се отрази чрез промяна на термина. Като успешен заместител се предлага терминът кинантропология.

Подобно на понятието „кинантропология“ е „антропомоторика“/ “Antropomotorika” в Полша.

3. КИНЕЗИОЛОГИЯ

Кинезиология – терминът произхожда от гръцките думи „кинезис“ (kinesis), което означава „движение“. Имат се предвид мускулните движения. С гръцки произход е и думата „логос“ (logos), която обикновено се превежда като „наука“. Или кинезиологията е наука за движението.

В днешно време първи използва през 1964 г. термина като „приложна кинезиология“/ “applied kinesiology” Джордж Гудхарт/George Goodheart - американски дипломиран хиропрактик с 50-годишна практика (хиропрактиката е форма на алтернативната медицина, която поставя диагноза, превенция и лечение на нарушения в мускулно-скелетната човешка система и основно – в гръбначния стълб). Началото на възобновяването на термина също можем да приемем в 1967 г., когато в Университета Ватерло/University of Waterloo (Канада) откриват департамент с такова име (<http://www.ahs.uwaterloo.ca/kin/>).

Масовото навлизане на термина в употреба става през 80-те години на предходния век, а инициатор е академичната общност в САЩ, която

препоръчва чрез термина „кинезиология“ да се отграничи научната дисциплина от учебния предмет.

В началото на ХХІ в. кинезиологията има не десет, а вече около 200 различни школи, системи и разновидности(<http://kineziolog.bodhy.ru>, 2010).

4. ФИЗКУЛТУРОЛОГИЯ

Физкултурология – на руски език „физкультурология“ - обобщаваща наука, имаща за цел да изгради специфичния педагогически мироглед на бъдещия специалист в тази предметна област. „Физкултурологията обединява редица учебни дисциплини като обща теория и методика на физическата култура и спорта, теория и методика на физическата култура и спорта на личността, история на физическата култура, социология на физическата култура, икономическа теория и методика на физическата култура и спорта, екология на физическата култура, дидактика на физическата култура, физиология на физическата култура, психология на физическата култура, философия на физическата култура, теория на спорта, теория на основите на спортната тренировка и др. Науката „физкултурология“ определя методологичните основи на гореизброените учебни дисциплини”¹(Р.А. Абзалов & Н.И. Абзалов, 2013, с. 9 - 10). В този набор от науки обаче авторите изтъкват водещата роля на теорията и методиката на физическата култура и спорта, които определят съдържанието, методите, средствата, закономерностите на физическата култура.

¹В Русия учебният предмет в училище от години е физическа култура, а не физическо възпитание – б.а.

5. СПОРТОЛОГИЯ

Спортология - в България терминът е въведен около 2000 г. от проф., ДН, Михаил Бъчваров, като първоначално се споменава в негова дискуссионна статия през 1995 г. (М. Бъчваров, 2005). Идеята обаче е дошла от американските автори F. Henry (1964), S. Hoffman (1985), L. Meessengal & R. Swanson (1997), които изказват становище за създаване на единна, интердисциплинарна самостоятелна наука в подготовката на спортните специалисти. Като „единна наука за спорта” определя спортологията и М. Бъчваров („Тематичен речник по спортология”, 2005, с. 167). Терминът е по-широко определен в книгата му „Спортология” (М. Бъчваров, 2000, с. 232) – спортологията е „наука за общите и частните закономерности, принципи и подходи на познание, изследване, реализация и анализ на спортни явления и процеси в достигането на здравни, социални, престижни, професионално-приложни и изследователски цели в областта на спорта”. Спортът в същата книга е определен като „целенасочена двигателно-мисловна дейност на човека за постигане на различни цели (здраве и красота, забава и социални контакти, престижност и приложност, жизненост и работоспособност, образование и възпитание” и т.н. – пак там, с. 231). Започва да се говори и за спортологичен анализ и да се появяват статии в тази насока.

Ог край време обаче в англоговорещата научна общност – Великобритания, САЩ и др., говорят за „спортни науки”/”SportSciences” или „спортна наука” ”/”SportScience”.

6. КРИТИЧЕН ПОГЛЕД КЪМ ОБЩОТЕОРЕТИЧНИТЕ НАУКИ В СФЕРАТА НА ФИЗИЧЕСКАТА КУЛТУРА

Общото впечатление е за голяма активност на научната общност в насока намиране на най-точни понятия и същевременно конкретизиране на техния обхват и съдържание в генерализираща научна дисциплина. Очаква се тази генерализираща научна дисциплина да дава методологичната основа на бъдещите проучвания. Сблъсъкът с практиката обаче доказва кои от възникналите в научното пространство общотеоретични науки в сферата на физическата култура са приемливи и кои не и ако са приемливи до каква степен и при какви обстоятелства.

Спортното пространство е част от социалното пространство. Какви са границите на това пространство разбираме от даденото още през 1991 г. определение за понятието „спорт“:

“Спорт” означава всяка форма на физическа дейност, която чрез случайно или организирано участие има за цел изразяване или подобряване на физическата дееспособност и душевното благосъстояние, формиране на социални отношения или постигане на резултати в съревнованията на всички равнища” - Европейска харта за спорта - във: Въпроси на физическата култура”, 1992, бр.6, с.55-59.

Това определение дава много по-широк обем и по-дълбоко съдържание на понятието. То е подходящо за практиката дори поради това, че е по-лесно да кажеш „Аз спортувам”, отколкото „Занимавам се с двигателна активност” или „Правя упражнения”.

Въпреки всичко това, доколкото явления и дадености в областта на физическото възпитание, спорта и рекреацията с философска и духовна

наситеност до този момент остават слабо засегнати в научните публикации, намирам, че те трябва да са предмет на теорията на физическата култура и да бъдат щателно разработвани, като по този начин се отчете тяхното влияние върху системата и структурата на физическата култура, от една страна, и нейните функции, от друга страна. Тук имам предвид знанията и мъдростта на системите йога с многото ѝ форми и течения, плеадата източни бойни изкуства включително българското кензо, с които всички специалисти с област на обучение физическо възпитание, спорт и рекреация трябва да бъдат запознати и обучени. Каланетиката и тя не е намерила своето място в България. У нас се познава паневритмията, но не и евритмията.

Предмет на обобщените знания от тези системи е общата теория на физическата култура. Тези системи са даденост и не трябва да бъдат изпращани в маргиналното пространство, а да се потърси добрата практика от тях. Поне да се насочи вниманието на специалистите към тях.

II. ФИЗИЧЕСКАТА КУЛТУРА КАТО СИСТЕМА – РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ

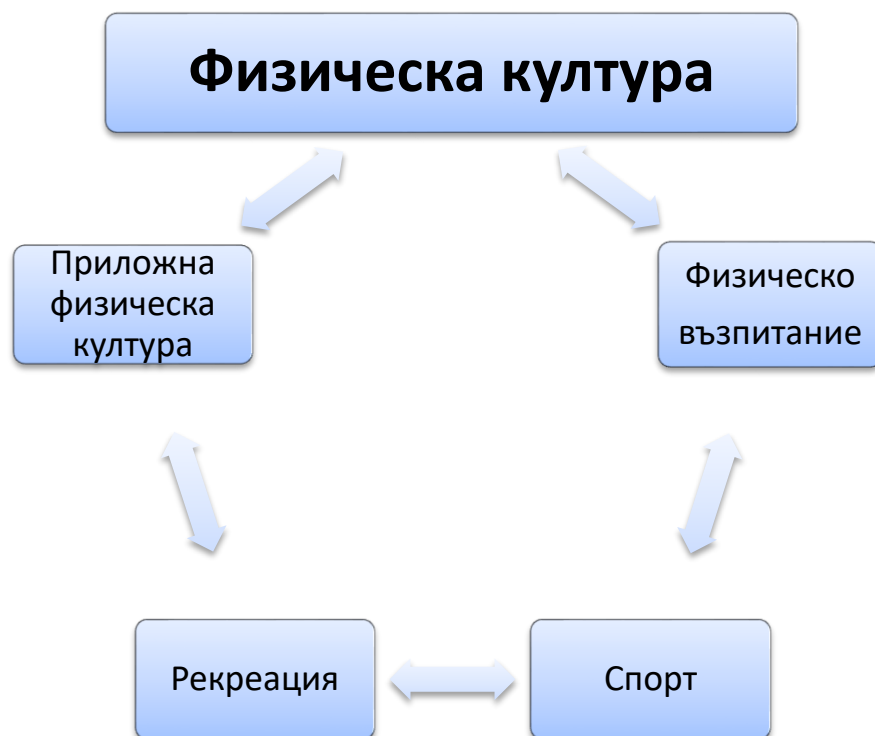
1. КРАТКА ХАРАКТЕРИСТИКА НА СИСТЕМАТА ФИЗИЧЕСКА КУЛТУРА

Говорим за кратка характеристика, поради необятността на явленията и формите в сферата на физическата култура. Да не забравяме, че това е една отворена система, която постоянно се влияе от всякакви промени в тази насока. Най-важна специфична функция на физическата култура е създаването на възможност за удовлетворяване на естествените потребности на човек от двигателна активност и на тази основа обезпечаване на необходимата за живота му физическа дееспособност (Л. П. Матвеев, 2002). Физическата култура в частност и културата въобще като цяло са продукт на потребностите на хората и съзнателната дейност на

обществото. Затова винаги трябва да се отчита степента на присъствие на съзнанието при нейната обществена реализация. Физическата култура е свързана с начина на живот на хората и се променя на всеки исторически етап съобразно потребностите, интересите и възможностите на обществената формация.

В днешно време се приема, че системата физическа култура има обособени три съставни елемента: физическо възпитание, спорт и рекреация.

През последните десетилетия сериозно място в системата физическа култура започва да заема приложната функция на двигателната активност на хората. Явно налице е още един съставен елемент в структурата на физическата култура – професионално-приложна физическа култура (фиг. 1).

Фиг. 1 - Структура на физическата култура - ново предложение

Примерите в тази насока постоянно растат. Необходимо е само целенасочено да търсим такива примери в живота си.

2.ЦЕННОСТИ В СФЕРАТА НА ФИЗИЧЕСКАТА КУЛТУРА

2.1.ЗНАНИЯТА ОТ СФЕРАТА НА ФИЗИЧЕСКАТА КУЛТУРА И ТЯХНОТО НАТРУПВАНЕ КАТО ЦЕННОСТ

Ценностите в сферата на физическата култура свързваме не само с натрупваните във времето знания, но и с отношението, което хората имат към самата двигателна активност и резултатите от нея.

Точно преди век или в началото на XX в. в науката вече е навлязъл културно-историческият подход. Науката вече обръща внимание не само на тялото, но и на съзнанието. Все пак триадата „тяло – дух – душа” все още е настрани от официалната наука, въпреки че и тогава има добре ерудирани хора, които разработват тази триада².

2.2.РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ НА АНГЛО- АМЕРИКАНСКИТЕ ТЕОРИИ ЗА ОБУЧЕНИЕ В ДВИЖЕНИЯ

Ретроспективният анализ на англо-американските теории за обучение в движения показва, че целта на всяка една теория за двигателно обучение (независимо от това кой е нейният автор) е максимално тя да се доближи до функционирането на двигателните контролни механизми. Мислената нагласа е, че изясняването на този проблем ще доведе до ефикасно управление на движенията, а с това и до по-резултатни методики на обучение. Въпреки схематичността си западни автори също достигат до идеята за т.нар. вариативна методика на обучение в движения.

Кои са англо-американските теории?

²Всичко това ще бъде предмет на анализ в друга следваща глава

(А) Е. С. Паултън/Е. С. Poulton от 1957 г. (Т. McMorris, 2004).

(Б) Memory - drum теорията на Хенри & Роджърс/Henry & Rogers от 1960 г. (J. G. Anson, 1982).

(В) Теорията на затворения пръстен на Джек А.Адамс/Jack A. Adams от 1971 г.

(Г) Схема-теорията на Ричард Шмит/Richard A. Schmidt от 1975 г.

В дисертационния труд е направена кратка характеристика на всяка една от тези теории. Тук ще се спрем по-задълбочено само върху последната в исторически план т.нар. схема-теория на Ричард Шмит/Richard A. Schmidt (1975г.).

Теорията на Ричард Шмит (R.A. Schmidt, 1975. 1976) и досега влияе на американските учени при изследване на двигателните умения. Тази теория Ричард Шмит изгражда след като систематически развива критиката на теорията на Адамс за затворения пръстен. Той преодолява слабостите на теорията на Адамс и взема силните ѝ места. Ричард Шмит ограничава теорията си до отделните движения, т.е. до движенията, които показват ясно начало и ясен край и които са твърде краткотрайни – с продължителност максимум 5 с. Изрично той има предвид бързите балистични движения.

Шмит разширява термина *„двигателна/моторна програма“*, като въвежда термина *„генерализирана двигателна програма“*. Белег на тази генерализирана/обобщена двигателна програма е, че не разглежда управлението на отделни движения, а *управлението на цели класове от движения*, например хвърлянията. Според Шмит всяка генерализирана двигателна програма се състои от инвариантна/непроменлива и променлива част.

Ричард Шмит въвежда четири условия – източници на информация, които са необходими, за да се изгради една двигателна схема.

Тези четири информационни източника са:

1) Изходните/началните условия, т.е. информацията за положението на тялото, респективно на крайниците в пространството, качеството на средата, в която се извършва движението, и всякаква друга информация от проприоцептивен и екстероцептивен характер.

2) Отговорните спецификации – това са параметрите на движението, т.е. текущата информация за посоката, силата, скоростта на включените в движението части на тялото.

3) Сензорните резултати – те се получават по време и по всяка вероятност след изпълнението на движението. Сензорните резултати включват цялостните зрителни, слухови, проприоцептивни, кинестетични и други обратни връзки.

4) Крайните резултати – този източник представлява знанието на резултатите (ЗР) от движението, което означава сравнение между действителното и възнамеряваното движение.

Ричард Шмит подчертава, че терминът „схема” се отнася до две различни нива на паметта. Едното ниво е отговорно за осъществяването на движението и се нарича *„отзоваваща се памет”* или *„отзоваваща се схема”*. Другото ниво осъществява контрола на движението и се разглежда като *„разпознаваща памет”* или *„разпознаваща схема”*.

Комплексната оценка, която западните учени (G. E. Stelmach – 1974, B. Kerr – 1975, K.M.Newell & R. A. Chew – 1975, D. C. Shapiro – 1977, 1978, D. C. Shapiro at al. – 1981, J. A. S. Kelso & J. E. Clark – 1982, H. N. Zelaznik

et al. – 1983, K. M. Newell – 1991, J.J. Summer – 1992 и др.) дават на схема-теорията на Ричард Шмит, е, че тя:

1) Се противопоставя на чистите модели на отворения пръстен.

2) Обяснява феномена „генерализация“, т.е. проблема за новото, в процеса на двигателното обучение. Съществуването на генерализирана двигателна програма прави за обучаемия възможно да осъществи нови досега непознати движения.

3) Качеството на тази генерализирана двигателна програма със съответните ѝ схеми – отзоваваща се и разпознаваща, функционално зависи от броя и вариативността на съответните двигателни задачи/упражнения.

Оценява се важността на последното положение, т.е. на вариативността на упражняването, поради което по-голяма част от емпиричните изследвания в подкрепа на схема-теорията са концентрирани именно в тази насока.

Независимо от големия си принос за методиката на обучение по отношение на вариативното упражняване схема-теорията на Ричард Шмит има и своите недостатъци. Така тя не може да специфицира механизма, по който става преносът на умения в тяхната положителна и отрицателна форма (P. Johnson, 1984). Своя критика и доизясняване на проблемите прави в по-късните си години и самият Ричард Шмит - D. M. Schneider & R. A. Schmidt, 1995, R. A. Schmidt & D. L. Lee, 2005.

2.3.ВАРИАТИВНАТА МЕТОДИКА ОТ ХИПОТЕЗА ДО РЕАЛНО ПРИЛОЖЕНИЕ В ПРАКТИКАТА

До тази методика независимо едни от други и всеки по свой път достигат както западни, така и наши/от СССР учени. Докато при нас тя се популяризира под името *вариативна методика на обучение в двигателни*

навици, в западните страни първоначално говорят за *вариативна хипотеза*, а след това и за *вариативно упражняване* в процеса на двигателно обучение. Тепърва и при едните, и при другите учени предстоят изследвания за изясняване на принципите и моделите на вариативната методика съобразно етапа на обучение и възрастовата група. Теоретически се допуска, а има наблюдения и от практиката, че вариативното двигателно обучение има по-голямо въздействие при деца, отколкото при възрастни. Обяснението е, че при възрастните пътищата за осъществяване на движенията са фиксирани до такава степен, че вариативното упражняване трудно може да доведе до някаква разлика.

Според Н.А.Бернщайн и неговите последователи експериментално установени факти показват, че ефективността на вариативното обучение има една важна особеност – варирането рядко се осъществява локално, изолирано и само в една от условно обособените сфери - условия, техническо изпълнение на движението, мотиви (В. Каландаров, 1986, с. 39). В повечето случаи то се прилага едновременно в две и дори три от тези сфери.

Степента на пренос нараства, когато движенията имат близки нервно-координационни структури. И обратно – колкото по-различни по смисъл са двигателните задачи, толкова са по-отдалечени координационните структури на движенията, поради което и преносът на упражняемост помежду им е по-незначителен. Тълкуването на този пренос дава още Н. А. Бернщайн(1947, 1966). Старото схващане е, че пренос съществува само между движения с идентична форма и двигателен състав. Н. А. Бернщайн установява, че преносът на навици е пренос на автоматизми.

2.4.ПРИНЦИПИТЕ НА РУДОЛФ ЛАБАН/RUDOLF LABAN

И ЯН ХАСЛАМ/JAN HASLAM

През 1948 г. Рудолф Лабан формулира 4 принципа, които имат отношение към изграждането на двигателни умения. Тези принципи на движение са:

1.	Чувство за тялото
2.	Чувство за пространството
3.	Качество на усилието
4.	Взаимоотношения

През 1988 г. Ян Хаслам/JanR. Haslam въвежда още един принцип, който нарича

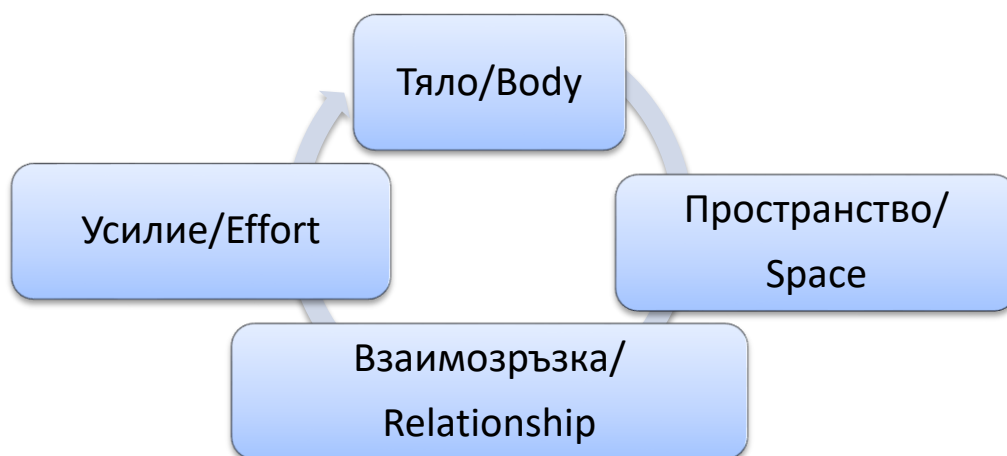
5. Пространствена хармония

В принцип 1 и 2 преведохме термина „awareness” с думата „чувство”, но в действителност този термин е много по-всеобхватен и означава знание, съзнаване, чувстване, усещане, долавяне.

Принципите на движенията на Рудолф Лабан се разбират по-добре и лесно с помощта на следните пет въпроса:

1. Какво прави тялото?
2. Накъде се движи тялото?
3. Чрез кого или с какво се движи тялото?
4. Как се движи тялото?
5. Накъде и с кого се движи тялото?

Въз основа на своите принципи Рудолф Лабан прави структура на движението, като обособява четири фундамента (фиг. 2):

Фиг. 2. Структура на движението според Рудолф Лабан

Използването на тези фундаменти помага за по-добро разбиране на собствените двигателни образци и задачи, както за нашите бъдещи предпочитания.

Като кратко обобщение можем да кажем, че принципите на Рудолф Лабан и Ян Хаслам имат отношение само към правилното изграждане на двигателни умения. В процеса на практиката обаче успоредно трябва да се съблюдават и дидактическите принципи. Отново на преден план излиза единството между телесно, психично и ментално.

2.5.КОНЦЕПЦИЯТА НА РИЧАРД ШМИТ ЗА ОБЩАТА ДВИГАТЕЛНА ПРОГРАМА И ДВИГАТЕЛНАТА СХЕМА

2.5.1. ОБЩА ДВИГАТЕЛНА ПРОГРАМА

Както Ричард Шмит определя (1975), емпиричните изследвания върху схема-теорията за двигателно обучение са свързани с усъвършенстването на процеса на физическо обучение. Презумпцията е, че често използваните от учителите отворени методологии на двигателно обучение дават възможност да се използва вариативността на *двигателните ситуации*.

Богатството и разнообразието на елементите са тези, които определят двигателните принципи. Те, както и когнитивният потенциал на тези елементи, са фактът, който окуражава използването на *сократични и евристични методи* на обучение. При това ученикът се насърчава да развива мисленето, движенията и усещанията си респективно на физическата си активност, а не просто на физическата перспектива.

2.5.2. ДВИГАТЕЛНА СХЕМА

В. Kerr/Б..Кер (1975) определя двигателната схема като „абстрактна генерализация на мрежа от свързани двигателни факти и идеи, от които ученикът идентифицира необходимите спецификации за изпълнение на дадена версия на умението”. Изложените в схемата идеи не са необичайни за когнитивната литература, отнасяща се до обучението. Те са взимани от класическите теории на Жан Пиаже/JeanPiaget(1952) за когнитивното израстване на индивидите.

Разлика между двигателна схема, двигателна програма и двигателни образци

Двигателната схема е по-общо понятие, по-абстрактно и имагинерен идеален образ, валиден за всички индивиди. Двигателната схема е наборът от двигателни образци, предвидени да бъдат учебното съдържание на физическото образование. Двигателната програма е практическата част на учебното съдържание, която цели овладяване на по-голяма част от двигателната схема, т.е. интериоризиране на имагинерните двигателни образци и по-пълноценното развиване на двигателната култура на учениците. Двигателната програма е част от двигателната схема, при това с определена целенасоченост при ползването ѝ. Двигателните образци се обвързват с даден клас от движения - например хвърляне, скачане и др.

*Тези три основни понятия – **двигателна схема, двигателна програма и двигателни образци**, оформят двигателната концепция в англоговорящите държави.*

Безценен принос за практиката на физическото образование ще бъде *модел*, който да бъде предложен на учителите, и който да класифицира изпълнителските условия в тяхното многообразие. Този модел може да влезе в действие под формата на специфични уроци или конкретни инструкции.

Процесът на усъвършенстване на двигателните умения се базира на два основни момента:

Първо, **тема** (основен мотив или генерализирана двигателна програма), и

Второ, **подтема** (или условия на изпълнение, при които ще се извърши умението).

Темата на урока/заниманието може да бъде специфично умение – например удар с глава за вкарване на гол във футбола. За да изпълни умението ученикът трябва да разпознае генерализираната двигателна програма. Успоредно с това той също разбира, че има разнообразие от обстоятелства в играта, при които играчът може да вкара топката във вратата с глава.

Подтемата на урока се избира от съставните обстоятелства на двигателните принципи – чувство за своето тяло, чувство за пространството, качество на усилието, наличие на връзки с други участници, пространствена хармония. Подтемата представлява условията, при които се изпълнява двигателното умение и в случая може да включи

подавания с глава, които идват с различна скорост, от различна посока, по различен път, от различни положения спрямо целта и т.н.

2.6. МАТРИЦА НА ДВИГАТЕЛНОТО СЪДЪРЖАНИЕ

Всяка тема, която се отнася до съдържанието на урока, представлява мрежа от абстрактни обобщения/генерализации на факти и идеи. Тя може да бъде определена като чувство на тялото при изпълнение на дадено умение и в този смисъл пряко се отнася до запознаването и последвалото усъвършенстване (*refinement*) на генерализираната двигателна програма.

Когато се въведе независим подбор на подтемите от изучаваната тематична единица, може да се предприеме анализ на задачите при действията на тялото с цел да се подобри/изчисти и интегрира темата.

2.7. СЪВРЕМЕННИ ПРЕДСТАВИ ЗА УПРАВЛЕНИЕТО НА ДВИГАТЕЛНАТА ДЕЙНОСТ НА ЧОВЕКА - ОБЩОМЕТОДОЛОГИЧНА ПОСТАНОВКА НА РУСКАТА ШКОЛА

Говорим за съвременни представи за управлението на двигателната дейност на човека, но като период от време трябва да имаме предвид, че началото на тяхното обособяване трябва да търсим още около 50-те години на XX в. От това време са новите идеи за *йерархическата структура и организация* на материалните обекти и системи. Тези нови разбирания помагат да се доразвие класическата условнорефлекторна теория на И. М. Сеченов, И. П. Павлов, А. Н. Крестовников и др.

Човешката моторика вече се разглежда като *сложна двигателна система*, която се формира и усъвършенства функционално въз основа на причинно-следствените отношения между нейните елементи. Отделните фази от набора движения не са просто сумирани във времето и пространството, а образуват йерархическа система, изградена върху

принципа на взаимната връзка и подчиненост, т.е. вече говорим за *корелация и субординация*, които осигуряват ефективна реализация на моторния потенциал на човека в рамките на конкретна двигателна задача.

Въз основа на учението на Н. А. Бернщайн (1947) за построяване на движенията и вижданията на К. М. Гельфанд и М. Л. Цетлин (1960, 1971) за рационалната структура на сложните управляващи системи още през 60-те години на миналия век *построяването/изграждането на движенията започва да се разглежда като „минимизираща“ задача* относно отклоненията в траекторията на реализираното движение спрямо заплануваното (по Цв. Желязков, 1981). Нервната система решава подобни двигателни задачи за десети, дори стотни от секундата. Минимизирането на времето на двигателната задача трябва да се съобрази и изследва в неразривна връзка с външното взаимодействие. При това трябва да се има предвид, че *„като иманентно свойство на биологическите системи външните условия не предопределят, а само вероятно детерминират динамическата структура“* (Ю. В. Верхошанский, 1970).

2.8.ДВОЙНСТВЕНОСТ В СФЕРАТА НА ФИЗИЧЕСКАТА КУЛТУРА

Двойнствеността в сферата на физическата култура произтича най-вече от различната гледна точка, от която изхождат изследователите в тази област. Например спортът е компонент, форма, средство.

По принцип спортът се разглежда като компонент на физическата култура и включва в себе си състезателна дейност, специална подготовка за нея, а също така специфични отношения, норми и достижения, възникващи на тази основа.

Същевременно спортът е форма на физическа дейност - такова е неговото определение, дадено в чл.2 на Етичния кодекс на спорта и

утвърден от Съвета на Европа, както в The Oxford Dictionary of Sports Science and Medicine – с. 418 и в книгата на J. Bale, 1989, с. 7. Във физическото възпитание обаче спортът е средство за реализиране на неговите цели.

Сигурно могат да се дадат много такива примери, но в тази глава спираме вниманието си само на двойнствено разглеждане на понятия, термини, методи, на които сме попаднали в нашето проучване и които имат отношение към методологията на обучение по физическо възпитание и компетенциите, които трябва да изградят учителите по физическо възпитание в тази насока.

3. КРАТКА КУЛТУРОЛОГИЧНА ИСТОРИЯ НА ФИЗИЧЕСКАТА КУЛТУРА

Доколкото ще имаме културологичен подход към историята, първо в кратък екскурс ще обясним какво представлява културологията. В буквален превод е наука за културата. По-реалистично обаче културологията се определя като съвкупност от история и теория на културата (Ж. Винарова, 2011) и разглежда до каква степен процесите на култивиране съвпадат или не съвпадат с природните процеси. Проявата на културата става чрез система от норми, ценности, знания и идеи, а пряк израз на това са системата на морал, право, религия, художествена сфера и наука, които се обособяват във всяко едно общество. Тези системи са регулатор във всички дейности на обществения живот, а културологията дава основания да се разграничи културното съзнание.

Какви промени търпи физическата култура през вековете няма да разглеждаме обстойно, тъй като плътно ще попаднем само в сферата на историята на физическата култура, а не тя е наш предмет на изследване. Ще се върнем във времето преди два века и на това как културологичните

промени повлияват на практика двигателната активност на хората, както на обучението в движения още от най-ранна възраст.

Многообразието от обучение в движения на тялото започва от гимнастиката на Per Henrik Ling / Линг (1776 – 1839)(Швеция) в началото на XIX в. до нейния залез в началото на XX в. Втората фаза започва в края на XIX в. с въвеждането на спортовете и дейностите на открито. През третата фаза на практика спортът става доминираща дейност във физическото образование³. Четвъртата фаза се свързва с навлизането, но и бързото отмиране на дейности, пригодни за женския пол, каквато е художествената гимнастика и което става през XX в.

Генералното заключение от всички тези основни възлови моменти при определяне на съдържанието на физическото възпитание в училище е:

С отслабването на позициите на гимнастиката на Линг⁴ след Втората световна война отслабват изискванията към принципите за двигателно обучение, а това главно са усетливост и чувство за тялото и неговите позиции, гъвкавост и подвижност, за да се поддържа двигателният контрол. А какви ще бъдат последствията от това ще покаже бъдещето.

В началото на XXI в. говорим за предвиждащо обучение, т.е. учителите да са с поглед в бъдещето и да предвидят нуждите на учениците, като съумеят натам да насочат техните интереси. Какво означава това за учителите по физическо възпитание? Какво е качеството на тяхната работа зависи не само от предложеното учебно съдържание, но и как то е поднесено на учениците.

³Приемаме буквалния превод от английски език, а не приетия в България термин „физическо възпитание”

⁴Български еквивалент „Основна гимнастика”като учебна дисциплина в НСА

И да не забравяме, че „всяко ново нещо е добре забравено старо нещо”. Затова днес в тази насока трябва да бъде насочено развиването на компетностите на учителите по физическо възпитание. И всичко това да става като се базират на реалните ценности на физическата култура.

4. ДУХОВНОТО В СФЕРАТА НА ДОСТИЖЕНИЯТА НА ФИЗИЧЕСКАТА КУЛТУРА

4.1. ФИЗИЧЕСКИ ВЪЗМОЖНОСТИ НА СВРЪХЧОВЕКА - ВЛИЯНИЕ НА СЪСТОЯНИЕТО ПОТОК

В сферата на елитния спорт от години сме свидетели на изравнени възможности на спортистите от най-висок ранг. И като че ли някакъв странен шанс е помогнал на победителя именно той да е на върха в този момент. Все пак процесът на подобряване на човешките физически постижения не спира. До кога? И кой? И има ли край човешкият потенциал?

Факт е, че през последните три десетилетия границите на човешките възможности се разшириха толкова много и толкова бързо, колкото не се е случвало през всичките 150 000 години от съществуването на човечеството. Тези три десетилетия изцяло преначертаха границите на възможното и достижимото от човека.

В същото време необичайно е и това, че "безпрецедентното процъфтяване на човешкия потенциал се случва около нас и често го наблюдават милиони хора и въпреки това досега никой не му е обърнал особено внимание" (S. Kotler, 2014, с. 7). Това, към което трябва да насочим вниманието си в случая, са хората (за повечето от нас "безумци"), които се занимават с екстремни спортове.

Въпреки че наглед в екстремните спортове правят невъзможни неща за това има логично обяснение. Всички тези подвизи са поредица от малки стъпки - история, технологии, тренировки, при това не само физически, а и умствени. За да се постигне успех в такива опасни дейности се изискват невероятни психологически и интелектуални качества - упоритост, смелост, сила, изобретателност, работа в екип, умствено разпознаване на модели, критично мислене, светкавично вземане на решения при това под въздействието на силни емоции в изключително екстремни условия. Учените от Харвардския университет по този повод създават термина "умения на XXI век", а целта им е да опишат многобройните способности и качества, които децата трябва да развиват, а това са неща, които не се преподават в училище, но са безкрайно нужни за обществото ни. Екстремните спортове изискат всички тези способности и това е само началото.

Това, което спортистите от сферата на екстремните спортове са обладели и бързо влизат в него, е впечатляващото състояние, известно на учените като "поток". В състояние на поток човек е толкова съсредоточен в дадена задача, че всичко друго наоколо изчезва. Действие и съзнание се преплитат ведно. Личността изчезва, времето лети, постиженията достигат нови висини.

Защо състоянието е наречено поток? Защото такава е усещането за всяко действие и всяко решение - плавно, непрекъснато и без усилия се стига до следващото действие и решение. "Става въпрос за скоростно разрешаване на проблеми, за това да се понесеш по течението на максимума от възможностите си."(S. Kotler, 2014, с. 8).

Потокът е оптимално върховно състояние на съзнанието, при което се чувстваме и действаме възможно най-добре. Потокът е трансформация

достъпна за всеки и навсякъде, но при условие че се изпълнят някои основни изисквания. Първото изискване е мотивация - тя води до увеличаване на креативността.

4.2. ФИЗИЧЕСКО, ЕТИЧНО И ЕСТЕТИЧЕСКО

СПЕЦИФИЧНИ ФУНКЦИИ НА ФИЗИЧЕСКАТА КУЛТУРА

Днес физическата култура има редица специфични функции - образователна, приложна, спортна, рекреативна, оздравително-реhabилитационна (фиг.6).

Фиг. 6. Специфични функции на физическата култура

4.3. ОТ ЦЯЛОТО (ТЯЛО, ДУХ, ДУША) КЪМ ПАРЦИАЛНОТО ВЪВ ФИЗИЧЕСКАТА КУЛТУРА

Днес в културата се смесват различни жанрове и всеки носи своята етика. Например в музиката се сблъскваме с произведения, които комбинират в себе си симфония, рок и поп-музика. Може би това е мода, може би начин

да изразиш себе си, но при всяко положение задоволяване на определени човешки потребности.

Според научната история на обществото формирането на физическата култура върви в органично единство с трудовата дейност. Първоначалните форми на труда изискват развити физически способности, като сами способствали за тяхното развитие. Така самата трудова дейност създава условия на нейна база да се отдели и обособи физическата култура в особена сфера на човешка дейност. При това положение първите форми на трудови действия са първообразът на елементарната физическа култура (елементарните физически упражнения), като в състава ѝ се включват на първо времелокомоциите, т.е. бягането, хвърлянето, скачането и т.н. В по-късно време тази елементарна и приложна физическа култура е база за приложност във възникващи военни действия. Така физическата култура се обособява като социално явление и движеща сила със свои функции в обществото.

4.3.1.ЕВРИТМИЯ - ФИЛОСОФСКИ ОСНОВИ НА ИЗГРАЖДАНЕ НА СИСТЕМАТА

Първоначално евритмията е обявена като изява на изкуството, но по-късно се използва в обучението (особено във Валдорфските училища), както и в терапията. Явно е как с времето се изгражда многофункционалността на системата, което е продиктувано от актуални човешки потребности.

Думата „евритмия” е с гръцки произход и означава красив или хармоничен ритъм. Тя също понякога е наричана „видима музика”/ “visible music” или „видима реч”/ “visible speech”. Но за Рудолф Щайнер тя винаги ще остане „изкуство на душата”/ “art of the soul”.

4.3.2. ПАНЕВРИТМИЯТА КАТО ОБОСОБИЛА СЕ СИСТЕМА В ЧОВЕШКАТА КУЛТУРА

„Ефектът на паневритмията върху хората е огромен и многостранен. Той повлиява физическото развитие. Движенията са гладки и грациозни, като участват всички части на тялото. Подобрява се циркулацията на кръвта и дишането. Укрепва нервната система. Паневритмията е реален, сигурен и в същото време красив метод за физическо възобновяване и укрепване на ум, емоции и воля.”(www.panevritmia.info).

Най-практична страна от учението на Петър Дънов е танцът на открито в хармония с Бог и природата. Специално внимание се отделя на слънцето, а целта на музиката е да хармонизира човешкия дух и да е извор на радост. Предпочитан инструмент е цигулката, а дрехите задължителнотрябва да са бели. В евритмията цветовете на дрехите са различни и кореспондират на идеята на движенията.

Обобщение: 1) И двете системи – евритмия и паневритмия – са тясно свързани с духовния живот на хората и от тази гледна точка с други изкуства. Дори там е техният акцент. 2) И евритмията, и паневритмията са имали място не само сред децата, но и в училище, но доколко това е така днес? 3) И двете системи имат свой път на развитие и свои почитатели. 4) И двете системи предразполагат към интердисциплинарно обучение, а това изисква необходимата компетентност на учителя, който води обучението. 5) На базата на евритмията и паневритмията учениците получават по-богата обща култура, както по-добро и осъзнато духовно израстване, а това е важно основание те да намерят място в училище особено днес, когато се шири агресивността сред подрастващите от най-ранна възраст.

4.3.3.ДРУГИ ОБОСОБИЛИ СЕ НЕТРАДИЦИОННИ ФОРМИ ЗА ДВИГАТЕЛНА АКТИВНОСТ

Като нетрадиционни форми на двигателна активност определям тези, които са възникнали вън от рамките на България и Европа. В случая имам предвид различните течения на йога и различните видове източни бойни изкуства.

4.3.4.СИСТЕМАТА НА МИРЗАКАРИМ НОРБЕКОВ ИЛИ ЗА ТРЕНИРОВКАТА НА ТЯЛОТО И ДУХА

Норбеков и неговите ученици в значителна степен познават духа, физиката, психиката на човека. Така, което трябва да научи един човек, е да тръгне по пътя на самопознанието. Основен елемент е вярата. За жалост само единици тръгват по този път. А другите остават скептици, неверници, без дори да са направили опит да използват тази методика върху себе си.

III. КОМПЕТЕНТНОСТИТЕ ВЪВ ФИЗИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ И КАК ТРЯБВА ЗА ГИ РАЗБИРАМЕ

1. ВИДОВЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ ВЪВ ФИЗИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Думата „компетентност” е достатъчно стара и идва от латинския език. В днешно време смисълът ѝ е силно променен и все повече получава научен оттенък. Започва да се говори за същински и индивидуални компетентности. Общите теории на физическата култура, физическото образование и спорта осигуряват съдържанието на съответните същински/общозначими компетентности. Тяхното съдържание се променя и зависи от новооткритията в науките в тези сфери на двигателната активност.

Колкото до методистите по физическо образование – те са стигнали до извода, че в Европа има обособени два модела на училищно физическо

образование: източноевропейски и западноевропейски (<http://e-qedu.ru.acad.bg> и <http://www.bologna-bergen2005.no>). Формалната логика би определила два клона на същинските компетентности, но всеки би установил, че това е неправилен подход. Необходима е хармонизация и тя трябва да е на ниво същински компетентности (К. Hardman, http://www.Aehesis.com/research_areas/physical_education).

Процесът на физическо образование е този, който прави същинските компетентности да станат индивидуални компетентности. Процесът е безкраен и включва времето от раждане до дълбоки старини, за което най-много помага институцията училище с различните свои етапи на обучение.

Педагозите отдавна са установили, че добри резултати се постигат само когато учениците се интересуват от изучавания материал. Казано с други думи, учениците трябва да са не обект, а субект на обучение и да са мотивирани. Така темата за компетентностите стига до темата за отношенията.

Относно физическото образование/възпитание със съжаление също трябва да отбележим, че през последните две или три десетилетия методът *упражняване* отпадна от специализираната литература по ТФВ в България, а също и в практиката няма необходимото присъствие. Този метод го има в учебника по „Теория на физическото възпитание” на ВИФ/НСА от 1965 и 1977 г., но отсъства във всички издания на учебника от 1984 г. насам.

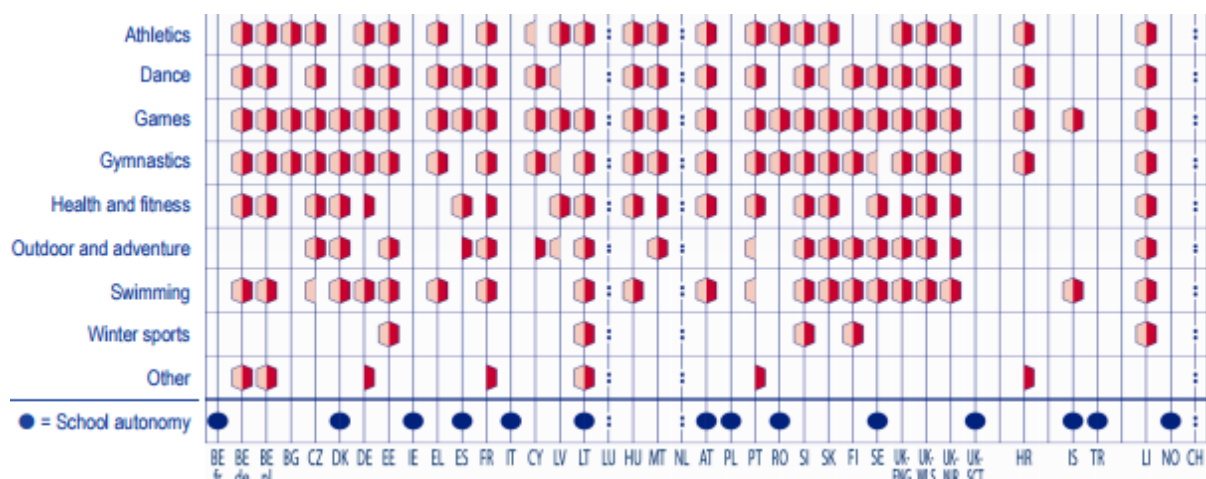
Изграждането на човек е сложен и многостранен процес. Смисълът на човешкия живот е в събирането, усвояването и усъвършенственето на индивидуални компетентности. В сферата на физическата култура и физическото образование човек трябва да има предвид следните неща:

- 1) Същинските/общозначимите компетентности осигуряват експертното знание.

2) Същинските компетентности са методологическа основа на индивидуалните компетентности.

3) Има различни модели на същинските компетентности по физическо образование. В тази насока е необходима хармонизация - нещо, което е залегнало в Болонския процес от 1999 г. Има ли я тази хармонизация в обучението по физическо възпитание и спорт в България 16 - 17 години по-късно? Има ли по-бедно учебно съдържание от предлаганото в България?

(фиг. 7)

Ресурс: Доклад на европейската комисия за Физическото образование и спорт в училищата в Европа от 2013 г.

начално училище средно образование няма свободноизбираеми допълнителни дисциплини

Фиг. 7. За хармонизацията на учебното съдържание по физическо възпитание - европейски изисквания

4) Моделите на физическото образование имат географски и исторически измерения.

5) Процесът на физическо образование прави същинските компетентности да стават индивидуални.

6) В системата на българското училищно физическо образование на този етап се установява тенденция към спортизация.

7) Обездвижването в съвременния начин на живот води до нарушаване на дидактичните принципи на физическото образование поради невладеење на елементарни на пръв поглед всекидневни умения като ходене, бягане, скачане, хвърляне и др. Училищното физическо образование трябва своевременно да отреагира на този факт. Добре ще бъде отново да се върнем към природата, като търсим нейната жизнеутвърждаваща сила и психологически ефект. Учениците никога не трябва да бъдат форсирани. *Девизът трябва да бъде: учи чрез игра, учи чрез отпускане и разтоварване, т.е. чрез релаксация.*

8) Докато децата са все още малки, наша цел трябва да бъде развиването на общите им двигателни способности, като под тях разбираме съвкупността от двигателни умения и навици и необходимите за тяхното задействане двигателни качества. Неслучайно през последните години в Съединените американски щати все по-често се употребява терминът “movement education”, което в превод означава „обучение в движения”.

9) Много често учениците са с грешни представи за своите възможности, а това не е добра база за компетентностите им в бъдеще.

2. КОМПЕТЕНТНОСТИТЕ КАТО САМОРАЗВИЛ СЕ ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОДУКТ

Като цяло развитите общества определят международните образователни и други стандарти.

Компетентностите са саморазвил се образователен продукт, който започва да бъде ценност и цел за всеки един човек в обществото. Така този

продукт покрива не само ученици и студенти, но и техните учители и професори.

По своята природа компетентностите могат да бъдат:

1) *Прагматични* – до най-малкия си и последен детайл.

2) *Оползотворени, използвани* до степен на незабавно включване в потока на различни придобивки за човека, в това число и в правенето на пари.

Тези две характеристики определят компетентностите като „стока на стоките”. На практика компетентностите са свързани с общественото съзнание, което определя ценностната природа на нещата и явленията - по А. Леонтьев “съзнание – това е **със-знание**”. Какви са генезисът, динамиката и законите на развитие на тази ценностна система не може точно да се определи, но тя слага пред обществото важни приоритети, които стават ориентири и мотиватори в образователния избор.

Терминът „компетентности”/”competencies” пробива своя път в обществото през 1990 г. посредством литературата по мениджмънт („management” – ръководство, управление, управляване). В днешно време по принципа на трансдукцията той окупира всички области на науката и образованието и търси своето смислово съдържание.

Като прехвърлим всички тези разсъждения в сферата на физическата култура, физическото образование и спорта, можем да направим следните заключения: същинските и индивидуалните компетентности имат своето място и в областта на двигателната дейност на хората. Съдържанието на същинските компетентности се изгражда чрез холистичния подход и така те започват да бъдат възможния в действителността идеал на човешки потенциални двигателни възможности. Синергията в обучението и

тренировката трябва да осигурява най-високата ефективност в човешките движения. Реалните резултати на същинските компетентности се демонстрират в отделни единици, каквито например са световните рекорди в определена спортна дисциплина.

В съвременните развити общества, а пък и в по-слабо развитите силно е намаляло присъствието на физическата работа и естественоприложните движения в ежедневието на хората, а това неминуемо се отразява върху доброто физическо състояние, трудоспособността, благополучието, здравето и нагласата при повечето от тях.

Най-често семейството и училището са институциите, които могат да възстановят мястото на двигателната активност в живота на деца, подрастващи, юноши и по-възрастни хора чрез системата за физическо образование със създадени кореспондиращи форми.

Още в края на 60-те години на XX в. в България от страна на Министерството на образованието са одобрени добре обмислени учебни планове и програми по физическо възпитание. В последвалите години по тях са правени само дребни формални промени. Но въпреки това рядко в училищата ще видим отлични спортисти (от само себе си се разбира, че тук се изключват спортните училища). Общеизвестно е, че отделеното време от 3 часа седмично в учебното разписание е недостатъчно за добра реализация и отлични резултати от заплануваното в тези програми. За по-голяма част от учениците в условията на масовото училище и съобразно техните възможности за усвояването на същинските компетентности не са създадени или не се реализират необходимите условия. Така същинските компетентности не могат да станат индивидуални компетентности на добро и задоволително ниво при деца и подрастващи.

Програмите по физическо възпитание за началното училище са изградени на презумпцията, че всички малки ученици добре управляват и до съвършенство владеят естественоприложните си движения – ходене, бягане, скачане, хвърляне, катерене и др. И оттук започва тяхното обучение в уроците по физическо образование и спорт. В действителност днес поради големите мащаби на обездвижване тези на пръв поглед лесни двигателни умения не се ползват достатъчно и добре – с необходимите изящество и плавност, от малките ученици. Те трябва да бъдат упражнявани в тези локомоторни движения допълнително до степен на силно харесване на ефекта от тях, който да им носи радост и удоволствие. И точно тук проличава майсторството на учителя по физическо образование. Успоредно с това трябва да бъде търсено въздействие и от физиологична гледна точка.

Общото заключение е, че при създаването на учебните програми по физическо възпитание и спорт освен идеализъм има и доза формализъм.

3. ПРОБЛЕМЪТ НОУ-ХАУ И ВРЪЗКАТА УЧИТЕЛ-УЧЕНИК В ДНЕШНО ВРЕМЕ

Част от компетентностите в първоначалния им замисъл е връзката производител – потребител и проблемът ноу-хау. Трансдуктивният подход по отношение и към образованието ни води до проблема взаимоотношение учител – ученик.

От пет века, т.е. от времето на Ян Коменски (1592 – 1761) дидактичните принципи ръководят обучението. Ако човек се замисли, установява, че тези принципи се отнасят не само до учениците, но и до учителите, въпреки че учителите ще са по-компетентната част от участващите в обучението страни.

По-късно обществото разбира, че *обучението е продължителен, непрекъснат и безкраен процес* и че човек трябва да учи цял живот. На тази

основа учителите са поставени пред много предизвикателства с единствената цел да бъдат на върха на когнитивните си способности и, което е по-важно, да са способни да предават знанията и уменията на другите, като развиват техните знания и способности.

Съвременните характеристики на обществото се проектират и върху образователната система. Учителите са част от нея, така че промени в социалните характеристики водят до промени в техните цели, амбиции и изискванията към тях.

Новите характеристики на обществото търсим в три насоки(F. Baluteau, 1994, F. Dubet, 1994, и др.):

1) *Диверсификация/Разслояване и пълно покриване на масите* – социалната диверсификация води до училища от различно качество.

2) *Промени в учебното съдържание и учебния процес* – много нови науки и много нови живи езици и технологии търсят мястото си в съвременното училище. Учебни предмети като физическо образование/спорт, музика и изобразително изкуство/рисуване понякога губят позиции.

3) *На мода излиза виртуалното контактуване* – Интернет и другите електронни мрежи „окупират” ежедневието на хората. Те влизат в контакт, без да се виждат един с друг. Тук можем да добавим също заслугите на масмедииите за увеличаването на информацията от всякакъв вид.

Така се стига до съвременните усложнени обстоятелства, при които учителите трябва да вземат решения и да показват умение и съвършенство. Промените в обстоятелствата са сериозно предизвикателство към техните професионални способности.

Кои обстоятелства водят и налагат промени?

1) *Огромната информация, която много често води до претоварване на учениците. Понякога те имат известна компетентност и информация от телевизията, другите масмедии и т.н. Уроците им стават безинтересни, а това вече открива проблем пред учителя.*

2) *Съвременният начин на живот води до хипокинезия при всички граждани. Много от учениците нямат достатъчно опит в естественоприложните движения и умения, нито пък получават оптимално и здравословно физическо натоварване.*

3) *Учениците нямат достатъчно време за умствено и психично възстановяване.*

4) *Процесите на глобализация и нарастващото изискване за хуманност в обществото(респективно в образователната система) водят до правото за равен шанс на всички деца за духовно, нравствено, умствено и физическо развитие и до изграждане на ценностни представи за толерантност и уважение към другите, за ангажираност и готовност към демократично поведение по отношение на по-слабите.*

През последното десетилетие не само се говори, но и на практика се премина към интегриране на деца със специални образователни нужди в масовото училище. До началото на 2007 г. обаче в т.нар. *включващо обучение* са обхванати само около 4 500 от малко над 13 000 деца със специални нужди за България или от три деца само едно е намерило своето място в масовото основно или средно общообразователно училище. Тяхното присъствие в клас променя начина на работа и подхода на учителя и целия клас към тях. Освен деца с увреждания обект на интегриране са деца от различни малцинствени групи и/или социален статут.

Комуникативната компетентност на учителя е от особено голямо и важно значение за ефективно общуване с учениците.Тя включва

определена съвкупност от знания, умения и навици, които да осигурят успешното протичане на педагогическото общуване.

Малко по-консервативно се променят знанията. Всяка наука се развива и съответният учебен предмет бързо трябва да отреагира на иновационните моменти. Не е изключено повлияване на учебното съдържание от политиката в съответната държава. Така или иначе от образованието се иска да бъде динамична система, която да кореспондира с динамиката на социалните промени. Централен проблем се явяват реформите в образованието, които най-често засягат същността на учебните планове.

4. УЧЕБНИТЕ ПЛАНОВЕ НА ВУФ/ВИФ И НСА ОТ 1942 Г. ДО НАЧАЛОТО НА ХХІ В. (СТЕПЕН НА ОБУЧЕНИЕ "БАКАЛАВЪР")

Учебните планове са основен нормативен документ на образователните учреждения. В тях се посочва редът и последователността на изучаваните учебни предмети по години, както часовете за всеки учебен предмет седмично и годишно. По този начин учебните планове фиксират най-общите ограничения по състава на съдържанието на образованието, както учебното натоварване за учащите се.

Изложеният по-долу материал няма да фиксира хорариума на отделните учебни предмети, но ще проследи последователността на появата им по курсове на обучение (виж дисертацията).

1. Като че ли през 40-те години някои основни теоретични (анатомия, физиология, педагогика, хигиена и др.) и практични учебни дисциплини (лека атлетика, гимнастика във всичките ѝ разновидности) се повтарят от година на година. Човек може да си помисли, че в сила е поговорката „Повторението е майка на знанието”. Резултатът е явен – стабилни и

пожизнени знания и практически умения за бъдещите учители по физическо образование.

Този извод може да се приеме за субективен, но авторът е свидетел на това какво могат учители, отдавна вече пенсионери, от първите випуски на ВУФ. Общото ми макар емоционално впечатление е, възхита от техните личностни и професионални качества.

2. През този период се установява преобладаване на гимнастиката (5 вида – строева, земна, уредна, художествена, корективна). Може би причината е съдържанието на уроците по физическо възпитание от онова време. Уроците са свързани с представата за ред и дисциплина, а това се осигурява най-добре посредством учебното съдържание по гимнастика. Освен това не са били далечни времената, когато наименованието на учебния предмет е било „гимнастика”.

3. Специално внимание се отделя на травматологията и правилознанието. Отново субективно е впечатлението ми, че въпреки че студентите по-късно (например през 70-те години) изучават спортна медицина, някои от знанията за травмите са „изчезнали” с времето, поради това че не се предлагат в обучението на студентите. През 40-те години правилознанието е изнесено в отделен учебен предмет.

4. По онова време образованието изцяло е било насочено, подчинено и съобразено с практиката и съпътстващите обстоятелства. То е повече методика, отколкото теория.

5. Обстоятелствата налагат обучение в предмети като пеене и рисуване. Строевото обучение е трябвало да бъде съпътствано с пеене на песни. По онова време повечето от училищата са били далече от шума - в села или малки градчета, и е било приятно да чуеш детска школка песен.

Онагледяването е започнало да завоюва позиции. Учителят сам е трябвало да си осигурява необходимите нагледни материали. Поради тази причина е трябвало сам да ги рисува и чертае.

6. В последните десетилетия на XX в. неограничените компютърни възможности малко или много насочват и физическото образование към тяхното използване. Днес с тяхната помощ учителите по физическо образование и спорт могат да подготвят необходимите им нагледни материали при това с различен начин на дисплей включително с мултимедийна презентация. Поради тази причина (и не само нея) още в самото начало на обучението си – през I семестър, студентите изучават аудиовизуални и информационни технологии като задължителен предмет в учебния план.

7. Реална практика в училищата през 40-те години на XX в. отсъства. Тя се въвежда по-късно, като през 70-те години е под формата на *хоспетиране* през 7-ия семестър, когато студентите наблюдават уроци в училищата, изнесени от базов учител, а през 8-ия семестър самите те са на практика и изнасят уроци. През 80-те години на XX в. до днес наблюдения на уроци се правят в 5, 6 и 7 семестър, а в 8 семестър е учителската практика по училища.

8. И през трите периода се изучават чужди езици.

9. Т. нар. „политически предмети” (история на Българската комунистическа партия, политикonomia, философия и научен комунизъм) са изучавани през 70-те години (и преди това, но след 1944 г.). Това е белег за политизиране и внасяне на активни миpогледни позиции в обучението, като друг е въпросът, доколко този миpоглед не е изопачавал действителността. Днес се учи само философия.

10. С времето обучението се разширява и задълбочава в същността на телесните движения и упражнения. Въвеждат се предмети като биохимия и биомеханика. А в учебни предмети като физиология и психология обучението се е обърнало към тяхната спортна същност.

11. Като че ли с времето гимнастиката започва да губи позиции. Може би поради въвеждането на нови спортове или нови подходи, включително свободноизбираеми предмети/СИП, които студентът сам си избира, а времето за обучение е ограничено.

12. Предположението и желанието обучението повече да стои на научни основи в края на XX в. води до преобладаване на теорията над практиката, на абстрактното мислене и знание над личния опит, изживяване и чувстване на упражняването и спортуването. Може би периодично не е изключено да се установят негативни последствия, изложени в следващия екскурс.

IV. АКТУАЛИЗИРАНИ КОМПЕТЕНТНОСТИ

ВЪВ ФИЗИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ И МЕТОДИКАТА НА ОБУЧЕНИЕ В ДВИЖЕНИЯ

Компетентностите във всяка една област не са нещо замръзнало и непроменимо. Обстоятелствата изискват те постоянно да се актуализират, а освен това съобразяване с конкретните условия и изисквания при прилагането им.

Детето се учи въз основа на своя опит. Още от най-ранна възраст с прохождането си то се стреми да достигне до всичко ново, а ново за него е всичко. По този начин детето опознава света и се адаптира към него. Възникват проблеми - на този етап те са предимно от двигателно естество

и родителите постоянно трябва да подпомагат и насърчават детето си в тази насока.

Природно детето разчита на своята самостоятелност, на езика на тялото си и автоматизмите, които природата му е дала.

Природата учи - не ние. Ние само насочваме и пазим.

По-нататък още от най-ранна възраст при осигуряване на системна двигателна активност и формиране на двигателни умения при децата вниманието трябва да бъде насочено към:

- ❖ сензомоториката
- ❖ самопознанието
- ❖ емоционално-волевата регулация
- ❖ способността към познание
- ❖ социалните умения,

при съблюдаване на следните изисквания:

- ❖ Предлагане на разнообразни движения най-често на игрова основа, на базата на вариативната методика и на открито - едновременно с това за да се възползваме от закалителния (здравния) ефект на двигателната дейност.
- ❖ Да се следи за укрепване на мускулатурата и правилното дишане.
- ❖ Да има изисквания и контрол за правилна стойка и правилна походка. От 2 - 3-годишна възраст се усвоява изкуството на правилната стойка - предпоставка за добро здраве в бъдеще⁵.

⁵ Обичайно болките в гръбначния стълб се появяват на 30-40-годишна възраст, но днес с дългия престой пред компютъра се регистрират случаи и на 10-годишна възраст

Днес се сблъскваме с проблема престой пред компютъра, лаптопа, таблета или телевизионния екран. Ориентировъчни данни могат да се видят от таблица 1 (собствено изследване от 2015 г.).

Таблица 1

Брой часове прекарани пред компютъра и лаптопа за денонощието

Брой часове	Момчета	Момичета	Общо	В проценти
0-1 час	14	24	38	17,1 %
2-3 часа	10	58	68	30,6 %
4 часа	12	12	24	10,8 %
5 часа	24	28	52	23,4 %
7-8 часа	12	6	18	8,1 %
10-12 часа	6	6	12	5,4 %
Над 12 часа	6	4	10	4,5 %

Около 2/3 от учениците или 58, 5 % имат приемлив престой пред компютъра – под 4 часа. Още повече че това може да е свързано с подготовка на техни домашни задания или с извличане на информация от Интернет. Притеснително и то много е положението на 10% от учениците, които стоят пред компютъра повече от 10 часа в денонощието.

В тези условия и на този фон трябва да се провежда обучението по физическо възпитание и спорт. Методиката на обучение в движения е детайлизирана до крайност. Приложението ѝ в практиката изцяло зависи от учителите по физическо възпитание. И от времето за двигателна активност и упражняване на учениците също, а то винаги се избутва в маргиналното пространство.

Целостността в развитието на човек изисква също морално и патриотично възпитание. В последно време се говори и за олимпийско образование, като създаде се по естествен път образователен продукт. В тази

насока също трябва да се изграждат компетентности и умения. И всичко това да включва високо ниво на съзнателна работа.

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

Компетентностите са свързани със знанието и неговото приложение в практиката. Знанието може да бъде за човека, обществото, природата, космоса. Материята и пространството са необятни. Методите за изследване все още не са достатъчно съвършени и ефективни. В научното пространство е прието да се смята, че днес човек е овладял едва 5% от това, което е около него⁶. Останалите 95 % все още остават непознати за него.

Човешкото познание е в процес на постоянно развитие, като при това се разрешават противоречията между емпиричното и теоретичното знание, т.е. между съществуващата вече теория и новите фактологични данни.

Внасянето на знанията в практиката и тяхното пълноценно използване е свързано с компетентностите, а те се определят в 12 насоки: 1) екипна работа /teamwork, 2) комуникация/communication, 3) приспособимост/adaptability, 4) надеждност/reliability, 5) мотивация/motivation, 6) интеграция/integrity, 7) вземане на решения/decision making, 8) инициатива/initiative, 9) работни стандарти/work standards, 10) вземане на решения/problem solving, 11) справяне със стреса/stress tolerance, 12) организираност/organizing (UNESCO, <http://journal.pesk.eu/>) - извлечено на 13.10. 2016.

Постоянно се разширяват функциите на теорията. Теоретична е и моята разработка. Изводите основно са на базата на контент анализа и неговото ориентиране към сравнителния анализ.

⁶ Проф. Иван Манев, Списание "Осем", бр.4, 2016.

ИЗВОДИ

1. В научното пространство на общите теории, свързани със сферата на физическата култура/ обучението в движения, в световен план са се формирали пет общотеоретични науки - теория на физическата култура, кинантропология, кинезиология, физкултурология и спортология. Анализът показва, че те са с различия в съдържанието, обхвата, разпространението и предпочитанията им по света. Това води до критичен преглед на предмета на научно познание, който те обслужват.

2. Теорията на физическата култура се разглежда като част от общата култура на обществото и като такава откритията в нейната предметна област дават отражение на общата култура и другите нейни сфери. Последното такова откритие е психичното състояние "поток" - за първи път констатирано при екстремните спортисти, но вече изучавано и прескочило в сферата на елитния бизнес.

3. Констатира се и обратно влияние - на общата култура към развитието на познанията в сферата на физическата култура. Изследователи и учени от най-висок световен ранг и останали в историята на развитието на физическата култура са високо ерудирани в много предметни области - Николай. А. Бернщайн, Рудолф Лабан, Рудолф Щайнер, Петър Дънов, М. Норбеков и др.

4. Ретроспективният анализ на англо-американските теории (теорията на Е. С. Poulton от 1957 г., memory - drum теорията на Henry&Rogers от 1960 г., теорията на затворения пръстен на Jack A. Adams от 1971 г., схема-теорията на Richard Schmidt от 1975г.) за обучение в движения показва, че те са по-абстрактни и типични понятия за тях са двигателна програма, двигателна схема, матрица на двигателно съдържание.

5. С особено и централно значение за обучението в движения е вариативната методика, която се развива от хипотеза до реално приложение

в практиката в западноевропейските методики, а за Русия и бившия Съветски съюз е установена по естествен път от Николай А. Бернщайн (може да се приеме, че това става по едно и също време, но независимо едни от други).

6. Принципите на Рудолф Лабан и Ян Хаслам са доказали важността и значението си при обучение в движения, но те все още не са намерили място в източните методики на обучение в движения включително и в България.

7. Методиките на обучение по физическо възпитание в училище са с различен акцент, като в нашия регион и в частност в Европа⁷ се открояват три тенденции:

- ❖ Педагогическа дедукция – България
- ❖ Физиологична дедукция – Македония
- ❖ Социологична дедукция – Сърбия и други европейски държави

Предпочитанието към педагогическия подход в България води до някои недостатъци и пропуски (препускане по учебното съдържание, без то да е овладяно от учениците до необходимото ниво, намалена упражняемост на учениците, намалено физиологично натоварване и др.).

8. Учебното съдържание на учебния предмет "Физическо образование/възпитание" в България дълго време е определяно на база основни и допълнителни ядра⁸. Зад това обаче се крият различни видове спорт. В западните методики това са видове двигателна дейност, което е за предпочитане.

9. Реализирано в практиката учебното съдържание трябва да развива цялостно децата и подрастващите. Холистичният подход напомня, че сме

⁷ Авторът няма претенции да познава пълноценно обучението по физическо възпитание във всички европейски държави

⁸ Понастоящем от м. август 2016 г. вече актуални са понятията ИУЧ (избораеми учебни часове) и ФУЧ (факултативни учебни часове)

единство от тяло, дух и душа. А в педагогическото пространство е изискване за съвместно физическо, ментално, емоционално, морално и патриотично възпитание, за което учителите трябва да имат изградени компетентности и умения, като постоянно ги усъвършенстват и съобразяват с изискванията на конкретната ситуация.

ПРЕПОРЪКИ

1. Да не се забравя многофункционалността на системата физическа култура. В тази насока съзнателно всеки учител и специалист в тази област да прилага холистичния подход.

2. Да се разшири съдържанието на физическото възпитание в училище с нетрадиционни форми за двигателна активност и системи като паневритмия, евритмия, йога, източни бойни изкуства и др., доколкото те по-категорично и задължително наблягат на духовното и емоционално развитие. А много пъти са и мода в системата.

3. Да се излезе от спортизацията - водеща в училищното физическо възпитание в България. Във връзка с това да се гради на основа видове двигателна активност, а не на основа спортове.

4. Да се въведат в българското физическо образование принципите на Рудолф Лабан и Ян Хаслам.

5. Да се преразгледа документацията - сегашните план-конспекти на уроците по физическо възпитание и спорт са резултат от педагогическа дедукция. За двигателното обучение ще е по-добра физиологичната дедукция, а защо не комбинация от двете. Като образец могат да послужат т. нар. матрици за двигателно обучение, базирани на изискванията на вариативната методика за обучение в движения.

ПРИНОСИ НА ПРОУЧВАНЕТО

1. Направен е опит да се изгради общата теория на физическата култура на базата на по-високо абстрактно ниво и в обсега на философското виждане на проблемите.

2. Предложена е нова разширена и актуализирана структура на системата физическа култура.

3. Обърнато е специално внимание на методологията в сферата на физическата култура.

4. Дадена е нова характеристика на функциите на физическата култура.

5. Разкрити и анализирани са фазите, през които преминава физическото възпитание през последните 200 години.

6. Направен е обстоен преглед на англо-американските теории за обучение в движения, сравнени са с нашите традиционно наложили се виждания и практики по проблема с опит за извличане на положителното и предложение за внасянето му в практиката.

7. Направен е опит за обръщане на по-голямо внимание и засилване на мястото на всяка една част от триадата "тяло-душа-дух" в обучението по физическо възпитание.

8. Разгледани са учебните планове за обучение на студентите бакалаври от Учителски факултет във ВИФ и НСА от 1942 г. до 2016 г., както причините за промените, които настъпват в тях.

9. Актуализирани са знания, които идват с изискването за промени в обучението на студентите - бакалаври, магистри, доктори.

10. Направена е обстойна разработка на компетентностите - същински и индивидуални, необходими в процеса на обучение по физическо възпитание.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА

1. **Пенева, Б.** Относно предметното съдържание на спортологията и кинезиологията - в сборника "Физическото възпитание и спорта в образователната система" - Благоевград, 8-9 ноември 2001, стр.263-265.

2. **Пенева, Б., М. М и н е в а** Калистеника - характеристика и примерни упражнения - в сборника "Спорт, общество, образование", НСА ПРЕС, 2002, 154-157.

3. **Пенева, Б.** За едната и за другата кинезиология - в сборник доклади - том 3 на Първата балканска конференция "Образованието - глобална идентичност и културно разнообразие", Тракийски университет, Стара Загора, 27-29 юни 2003. т. III, с. 254 – 259.

4. **Peneva, B.** Statute and tendencies of physical culture, Сборник сажетака, Прве српски конгрес педагога физичке културе & 2nd FIEP European Congress, Vrnjacka Banja, 2 – 5 September 2004, p. 405 – 407.

5. **Пенева, Б.** Редакционен поглед върху кинезиоложката теория на Ангел Джамбазовски - Традиционна научна конференция на НСА "Васил Левски", 303-31 май 2003, т.9 на "Спорт, общество, образование", т.9, 2004 г., стр.538.

6. **Peneva, B., El. Mileva**, Tradition and Necessities in Physical Culture, 10th Annual Congress European College of Sport Science, July 13-16, 2005, Belgrade, Serbia, p. 89.

7. **Boyanka Peneva** Competencies in Physical Education and How to Understand Them, "Bildiri Kitapi" Congress Proceedings, Mugla University, Ataturk Culture Centre, 3 – 5 November 2006, p. 583 – 584.

8. **Boyanka Peneva** – Competencies in physical education and how to understand them, ФИС КОМУНИКАЦИЈЕ 2006, Факултет Физичке културе, Ниш, с. 247 – 251.

9. **Boyanka Peneva** The Physical Culture and its Terminology, 5th FIEP European Congress and 2nd Serbian Congress of PE Teachers, September 23 – 26, 2009, Nis, Serbia, pp. 250 – 255.

10. **П е н е в а, Б. И.** Развитие двигательных умений дошкольников, Москва, „Инструктор по физкультуре”, № 4, 2009, с. 12 – 17.

11. **Peneva, B., E. Mileva** Thoughts on some anthropological aspects of physical education, *International scientific conference* “Anthropological and theanthropological aspects of physical activities from Constantine the Great to nowadays, book of abstracts, Nish, 31.08. – 02.09. 2011.

12. **Б. П е н е в а** Методите в съвременното обучение по физическо възпитание – Кинезиология 2012, Международна научна конференция, Велико Търново, с.51 – 53

13. **Peneva, B., E. Mileva** The Interdisciplinary Bulgarian Paneurhythmy System and Rudolf Steiner's Eurhythmy System as a Means for Relax at Schools - Globul F0rum 2016 for Physical Education Pedagogy - "Technology, Networking and Best Practice in Physical Education and Health: Local and Global, 26 - 28 May 2016, Ankara, Turkey.